

Πρόταση Εργαστηρίου

18^ο Συνέδριο της Ελληνικής Ψυχαναλυτικής Εταιρείας

Νίκος Λαμνίδης
Ευτυχία Παπαγιάννη
Κώστας Πατσάκης

Παχύδερμος (*thick-skinned*) και Λεπτόδερμος (*thin-skinned*) Ναρκισσισμός : δύο διαφορετικοί τύποι ασθενών ή δύο τύποι ναρκισσισμού που συναντώνται στον ίδιο ασθενή;

Ο ναρκισσισμός συνιστά την αρχική συνθήκη ψυχικής ύπαρξης του καθενός μας. Ξεκινάμε να ζούμε όντας σε απόλυτη σύνδεση και συνάφεια με τη μητέρα που μας έφερε στον κόσμο (Loewald, 1960) – ή τον/την ισοδύναμό/ή της φροντιστή/φροντίστρια, που μας εξασφαλίζει, στον απόλυτο βαθμό, την επιβίωσή μας. Αυτή η πρωταρχική συνθήκη, όμως, πόρρω απέχει από το να βιώνεται ως «εξάρτηση», αν εξαιρέσουμε τις παθολογικές, τραυματικές περιπτώσεις. Η εν λόγω συνθήκη βιώνεται από το ανθρώπινο βρέφος ως *εαυτο-κόσμος* (Λαμνίδης, 2025) και όχι απλώς ως *εαυτο-αντικείμενο* (κατά Kohut), και αποτελεί συνέχεια της ενδομήτριας ζωής, που, φυσικά, εμπερικλείει όλα τα αναγκαία στοιχεία - όχι μόνον της επιβίωσης αλλά και της απόλαυσης: ο βιβλικός παράδεισος είναι μία από τις ενδεχόμενες αναπαραστάσεις αυτού του εαυτο-κόσμου του νεογέννητου.

Σε θεωρητικό επίπεδο, αυτό που ο Freud επισημαίνει στο κείμενό του *Για τον Ναρκισσισμό: Μια Εισαγωγή* (1914), συνοψίζει, κατά τη γνώμη μας, τη διττή υπόσταση του ναρκισσισμού: «*Ισχυρός εγωισμός προφυλάσσει από την ασθένεια, αλλά, εν τέλει, ασθενούμε όταν δεν αγαπάμε, ως αποτέλεσμα της απογοήτευσης*» (σελ. 31). Φυσικά, ο ναρκισσισμός είναι απαραίτητος προκειμένου να μην μας «αφανίσει» ο άλλος, καθώς η συμβολή του στην ψυχική υγεία είναι πολύτιμη (Γιαννουλάκη, 2020): μας βοηθά να περάσουμε από τον αυτοερωτισμό στην αγάπη για το αντικείμενο. Όταν η λιβιδινική ενέργεια επενδύεται στο *Εγώ* και αποσύρεται από τα εξωτερικά αντικείμενα, προκύπτει ο ναρκισσισμός ο οποίος στα εγχειρίδια συναντάται σε σχέση είτε με διαταραχές είτε με την ερωτική ζωή του ατόμου.

Καθώς ο Freud μάς παροτρύνει να αποποιηθούμε τον ναρκισσισμό, προκειμένου να φτάσουμε στην αγάπη για το αντικείμενο, μας δίνει μια πιο σχηματική και διαχωρισμένη θέση αναφορικά με τον παχύδερμο και τον λεπτόδερμο ναρκισσισμό. Στην πρώτη κατηγορία δύναται ο ασθενής να διακατέχεται από ιδέες μεγαλείου, από αλαζονεία, δικαιωματισμό, επικυριαρχία, ενώ στη δεύτερη από ανασφάλεια, υπερευαισθησία, θυματοποίηση, ντροπή και ταπείνωση.

Βάσει μιας διαφορετικής οπτικής, ο Kohut δεν θεωρεί τα παραπάνω απαραίτητη προϋπόθεση, διότι γι' αυτόν ο ναρκισσισμός σημειώνει τη δική του εξελικτική πορεία,

από τις ανώριμες στις πιο ώριμες μορφές του (Kohut, 1966. Γιαννουλάκη, 2020). Για τον Kohut (1966), το αντίθετο του ναρκισσισμού δεν είναι η σχέση με το αντικείμενο, αλλά η αγάπη γι' αυτό.

Με άλλα λόγια, η αγάπη για το αντικείμενο συμβαδίζει με την εξέλιξη του ναρκισσισμού, επιτρέποντας μεγαλύτερη *ναρκισσιστική ρευστότητα* (*narcissism fluidity*) μεταξύ των τύπων ναρκισσισμού που μελετάμε. Εκεί που ο ναρκισσισμός διαταράσσεται, εμφανίζονται χαρακτηριστικά της λεπτόδερμης πτυχής του, όπως είναι η αμηχανία, η ντροπή και το σύμπλεγμα κατωτερότητας. Την ίδια επίγευση αφήνει και η αποτυχία επίτευξης των φιλοδοξιών, όταν η *libido* δεν επενδύεται κάπου αλλού και το άτομο αισθάνεται ντροπιασμένο ή ανεπαρκές.

Ο αναλυόμενος, λοιπόν, είτε θα βρει στον αναλυτή του την αρχική ναρκισσιστική ευδαιμονία είτε θα εκδηλώσει την ένταση της ναρκισσιστικής του οργής, εφόσον ο αναλυτής είναι πέραν του ελέγχου του. Μήπως, όμως, αυτά μπορούν να εδράζονται στον ψυχισμό ενός μόνο ατόμου; Ή μπορούμε, ίσως, να εξισορροπήσουμε τις δύο μορφές ναρκισσισμού «*μεταγρίζοντας*» ήπια στον αναλυόμενο ποσότητες «*βέλτιστης ματαίωσης του Εγώ*», ώστε να αποκτήσει ανθεκτικότητα;

Περνώντας, στη συνέχεια, στη θεωρία των αντικειμενότροπων σχέσεων, συναντούμε τον Kernberg, για τον οποίο ο φυσιολογικός ναρκισσισμός συνδέεται με εσωτερικευμένα θετικά μοντέλα για τον εαυτό και τους άλλους. Στον αντίποδα του παθολογικού ναρκισσισμού, έχουμε εδώ «*απορρόφηση*» του εαυτού, καθώς η αγάπη προς τον εαυτό και προς τους άλλους εκλείπει. Όταν το περιβάλλον αδυνατεί να ικανοποιήσει τις φιλοδοξίες τους, τότε τα άτομα βιώνουν κατάθλιψη, απογοήτευση και έντονη οργή.

Ο Rosenfeld (1987), στη συνέχεια, βλέποντας κάποιους ασθενείς του να διακατέχονται από περισσότερο ευάλωτο ναρκισσισμό σε σχέση με άλλους, πρώτος εισηγείται τη διαφοροποίηση του Ναρκισσισμού σε *Thin-* και *Thick-Skinned*. Όσον αφορά στον εν λόγω διαχωρισμό, παρατηρεί ότι οι ασθενείς με παχύδερμο ναρκισσισμό δεν είναι ιδιαίτερα ευαίσθητοι ως προς τα βαθύτερα συναισθήματα. Οι παρατηρήσεις του Rosenfeld για τους ασθενείς με λεπτόδερμο ναρκισσισμό έδειξαν πως πρόκειται για άτομα υπερευαίσθητα, ευάλωτα, με αίσθημα ντροπής, με μικρή ανοχή στη ματαίωση, ενώ η θεραπεία τους απαιτεί λεπτούς χειρισμούς, δεδομένου ότι τραυματίζονται εύκολα. Συνήθως, μάλιστα, επιζητούν στους άλλους την επικύρωση της αυταξίας τους και την αυτοεπιβεβαίωση. Φαίνεται πως σε πρωϊμότερες ηλικίες έχουν βιώσει καταστάσεις που πλήγωσαν τον αυτοσεβασμό τους, όπως η απόρριψη από τους άλλους: ουδέν κακόν αμιγές καλού! Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις, όμως, που το αίσθημα κατωτερότητας το οποίο βίωσε ένα άτομο με ευάλωτο ναρκισσισμό αποτελεί κίνητρο για να επιτύχει και να αναγνωριστεί το έργο του (εφόσον, βέβαια, διαθέτει τα διανοητικά εφόδια).

Ο Rosenfeld προβαίνει σε μια σχηματική κατηγοριοποίηση του ναρκισσισμού, σε αντίθεση με τον Bateman, που θεωρεί πως ο διαχωρισμός των εκφάνσεών του δεν είναι πάντα τόσο ξεκάθαρος και πως στον ίδιο ασθενή μπορούν να ενυπάρχουν και οι δύο τύποι ναρκισσισμού. Ο τελευταίος αναφέρει χαρακτηριστικά: «*η ψυχολογική κατάσταση μπορεί να αλλάξει ακόμα και μέσα σε μία συνεδρία, ακόμα κι από στιγμή σε στιγμή, καθώς οι ναρκισσιστικές πλευρές κινούνται σαν την άμπωτη και την παλίσρροια*» (σελ. 14).

Στόχος μας, τελικά, δεν είναι να εξάrouμε τον έναν τύπο ναρκισσισμού έναντι του άλλου, αλλά να κατανοήσουμε την πολυπλοκότητά τους. Έτσι, οι εκφάνσεις του ναρκισσισμού μάς παρέχουν τις κατάλληλες ενδείξεις και κατευθυντήριες γραμμές, προκειμένου για την ουσιαστική κατανόηση του κλινικού υλικού. Κάτι τέτοιο διέρχεται, φυσικά, μέσα από την κατανόηση και παραδοχή της δικής μας αίσθησης υπεροχής και ντροπής καθώς και της μεταξύ τους σχέσης, ενώ μπορεί να μας βοηθήσει να πραγματώσουμε εύστοχα την ανάλυση των ασθενών μας (Bernardi & Eidlin, 2018).

Βιβλιογραφία

- Bateman, A. (1998). Thick- and Thin-Skinned Organisations and enactment in Borderline and Narcissistic Disorders. *International Journal of Psychoanalysis*, 79: 13-25.
- Bernardi, R. & Eidlin, M. (2018). Thin-skinned or vulnerable narcissism and thick-skinned or grandiose narcissism: similarities and differences. *International Journal of Psychoanalysis*, 99(2), 291-313.
- Britton, R. (2004). Subjectivity, Objectivity, and Triangular Space. *The Psychoanalytic Quarterly*, 73, 47-61.
- Φρόιντ, Σ. (2016). *Για τον Ναρκισσισμό: Μια Εισαγωγή*. Αθήνα: Principia.
- Γιαννουλάκη, Χ. (2020). *Heinz Kohut: Ναρκισσισμός και Ψυχανάλυση*. Αθήνα: Ίνδικτος.
- Δημόπουλος, Β. (2021). *Η θεωρία και η κλινική του ναρκισσισμού*. Αθήνα: Αρμός.
- Kohut, H. (1966). Forms and Transformation of Narcissism. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 14 (2), 243-272.
- Rosenfeld, H. (1987). 13. Afterthought: Changing Theories and Changing Techniques in Psychoanalysis. *New Library of Psychoanalysis*, (1): 265-279.